

WIRGINIA WOOLF • Perde Arası

VIRGINIA WOOLF 25 Ocak 1882'de Londra'da doğdu. Roman türüne yaptığı özgün katkılarla edebiyat tarihine adını yazdırdı. Aynı zamanda döneminin en önemli eleştirmenlerinden biri olarak kabul edilir. 1925'te yayımlanan *Mrs. Dalloway* ünlü yazarın adıyla birlikte anılacak "bilinç akışı" tekniğinin en başarılı örneğidir. Virginia Woolf, 28 Mart 1941'de içine düştüğü ruhsal bir bunalım sonrasında evlerinin yakınlarındaki bir nehre atlayarak intihar etti. İletişim Yayınları yazarın 20. yüzyılın en iyi romanları arasında yer alan *Mrs. Dalloway* (Hogarth Press, Londra, 1925; İletişim, 1999), *Deniz Feneri* (Hogarth Press, Londra, 1927; İletişim, 2000), *Orlando* (Hogarth Press, Londra, 1928; İletişim, 2000), *Jacob'un Odası* (Hogarth Press, Londra, 1922; İletişim, 2001), *Dalgalar* (Hogarth Press, Londra, 1931; İletişim, 2001), *Flush* (Hogarth Press, Londra, 1933; İletişim, 2001), *Kendine Ait Bir Oda* (Hogarth Press, Londra, 1929; İletişim, 2002), *Perde Arası* (Hogarth Press, Londra, 1941; İletişim, 2004), *Yıllar* (Hogarth Press, Londra, 1937; İletişim, 2004), *Gece ve Gündüz* (Duckworth, Londra, 1919; İletişim, 2005), *Dışa Yolculuk* (Hogarth Press, Londra, 1915; İletişim, 2008), *Bir Yazarın Güncesi* (Hogarth Press, Londra, 1953; İletişim, 2008), *Üç Gine* (Duckworth, Londra, 1938; İletişim, 2010) ve *Granit ve Gökkuşuğu* (Hogarth Press, Londra, 1958; İletişim, 2010), adlı kitaplarını "Toplu Eserleri" başlığı altında yayımlıyor.

Can Yayınları, 1992 (1 baskı)

Between the Acts

İletişim Yayınları 966 • Dünya Edebiyatı 189

ISBN-13: 978-975-05-0207-1

© 2004 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1-2. BASKI 2004-2010, İstanbul

3. BASKI 2015, İstanbul

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Utku Lomlu

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Serap Yeğen

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

VIRGINIA WOOLF
Perde Arası

Between the Acts

ÇEVİREN *Tomris Uyar*

i l e t i ŝ i m

Perde Arası'nın elinizdeki baskısında, 17 Temmuz 1941'de Hogarth Press tarafından gerçekleştirilen özgün baskı temel alınmıştır. Aşağıdaki not, hem sözü edilen baskıda, hem de Harcourt, Brace and Company tarafından 2 Ekim 1941'de gerçekleştirilen ABD baskısında yer alıyordu:

Virginia Woolf öldüğü sırada bu kitabın elyazmaları tamamlanmış, ancak basıma hazırlanmadan önce son okuması gerçekleştirilmemişti. Böyle bir fırsatı olsaydı bile kitapta ciddi değişiklikler yapmazdı diye düşünüyorum. Yine de muhtemelen, son okuma kopyalarını teslim etmeden önce çok sayıda küçük düzeltme yapardı.

LEONARD WOOLF

Bir Yazarın Son Serüveni

TOMRİS UYAR

Virginia Woolf, intiharından sonra kocası Leonard Woolf tarafından yayına hazırlanıp 1941'de yayımlanan son romanını *Perde Arası'nın* (Between the Acts) yazılış serüvenini ince ince aktarıyor güncesinde. O sıralar, sonradan adını *Yıllar* (The Years) olarak değiştirdiği *Burada ve Şu Anda'yı* (Here and Now) bitirmiştir. Kendisini, elinizdeki romandaki yazar Miss La Trobe gibi bir metnin bitişiyle öbürünün başlığı arasında, 'ilk sözcükler' boşluğunda bulmuştur. 21 Ağustos 1934 tarihli güncesinde şöyle diyor:

“*Burada ve Şu Anda'dan* çıkarttığım ders, kişinin bir tek romanda bütün 'formlar'ı kullanabileceği. Demek ki bundan sonraki kitap, şiirin, gerçekliğin, komedinin, oyunun, öyküleme ve psikolojinin iç içe kullanımı olabilir. Ayrıca kısacık. Üstünde düşünmek gerek...”

15 Ocak 1935 tarihli güncede *Önümüzdeki Savaş* başlıklı bir roman yazma tasarısından söz ederken *Perde Arası'nın* ilk ipuçlarını veriyor:

“Üç gün önce, *Önümüzdeki Savaş*, çılgın bir heyecana sürükledi beni. Brighton’da dinlediğim L.P.’nin kitapla aramdaki engeli yıktığını söylemiş miydim; dayanamayıp kaleme sarıldım, bir bölümünü çiziktirdim, sonra tuttum kendimi, yine de her şeyiyle hazır, elimin altında –formu da iyi– yeter ki uygun zaman bulayım, mı?”

İki yıl sonra, 6 Ağustos 1937’de, “Acaba bir roman daha çıkar mı su yüzüne? Çıkarsa, nasıl çıkar?” sorusuna yanıt ararken, üç yıl önceki form kavramına dönüyor yine:

“Bildiğim tek şey, diyalog halinde yazılacağı; ayrıca şiir ve düzyazı; ama hepsi belirgin olmalı. Bir daha uzun, sıkışık kitap yazmak yok.”

26 Nisan 1938 tarihli günceden, romanın *Pointz Konağı* başlığını taşıyacağını anlıyoruz, dokusu hakkında ilk bilgileri alıyoruz:

“Bir odak olacak; o odak çevresinde edebiyat; gerçek, yavan, güncel hümor’la bağlantılı biçimde tartışılacak: Aklima ne gelirse artık. Ama ‘Ben’ yok: Onun yerine ‘Biz’: Belki de sonunda bizlere bir dokundurma mı? ‘Bizler’... birçok farklı şeyin bileşkesi... bizler, yani bütün hayat; bütün sanat; bütün acı yoksunluklarla bütün tatlı kaçamaklar –gönlünce dağıtmaktan kaçmayan, şımarık, yine de bir biçimde kaynaşmış bir kitle– şu andaki ruh halim mi yoksa? İngiltere’nin kırılık bir yöresi; tarihi bir konak – dadıların gezindiği bir taraça – gelip geçenler – ve yoğunluktan düzyazıya ve gündelik gerçeklere kayışın sürekli çeşitlemeleriyle sürekli bir değişim – müzik; bir de – öf yeter artık!”

17 Ağustos 1938:

“Hitler, milyonlarca adamını silah altına aldı. Yalnızca yaz manevraları mı; yoksa? Herold, ben her şeyden anla-

rım havasıyla verdiği haberlerde savaş çıkabileceğini ıtlatıyor. Bu yalnızca Avrupa'daki uygarlığın değil, son dönemde aldığımız yolun da tam anlamıyla bitimidir. Quentin askere alınmış vb. Artık düşünmekten vazgeçiyorsunuz, o kadar. Yeni odayı tartışıyorsunuz, yeni koltuğu, yeni kitapları. Çimen yaprağındaki bir tatarcık başka ne yapabilir ki? P.H. (*Pointz Hall*)'u yazmak isterdim ve daha neler neler.”

25 Mayıs 1940'daki günlük şöyle bitiyor:

“Rodmell, söylentilerle kaynıyor. Bombalanacak mıyız, buralar boşaltılacak mı? Camlar mermi sesleriyle zangırdıyor. Hastane gemileri batırılmış. Demek bizim buralara geliyor” (savaş).

16 Ağustos 1940:

“Çok yakınımıza geldiler. Ağaç altına yattık. Tam tepemizde gökte biri testereyle bir şey biçiyormuş gibi bir ses. Yüzüstü yattık, eller ensede. ‘Dişlerini sık,’ dedi L.¹ Durağan bir şeyi biçiyorlardı sanki: bombalar, oturduğum bölmenin camlarını sarstı. ‘Düşecek mi?’ dedim. ‘Düşerse, hep birlikte parçalanırız.’ Galiba hiçliği düşündüm –düz, yavan bir şey– ben de öyleydim çünkü. Bir tür korku herhalde. Mabel'i garaja götürse miydik. ‘Bahçeyi aşmak çok tehlikeli olur,’ dedi L. Derken bir uçak daha sökün etti Newhaven'dan. Uğultu, o testere gıcirtısı, vınıltı dört yanımızda. Bataklığı oradan bir at kişnedi. Nasıl boğucu. ‘Gökgürültüsü mü?’ dedim. ‘Hayır, makineli tüfek,’ dedi L.; ‘Ringmer’den, Chesterton yönünden’. Sonra gürültü, ağır ağır azaldı. Mabel mutfaktan, camın zangırdadığını haykırdı. Hava saldırısı sürüyordu: Uzaktan uçaklar, Leslie, top oynuyor. Bitkinim. ‘Kitaplarım bana yalnızca acı verdi,’ de-

1 Leonard Woolf – ç.n.

mişti Charlotte Bronte. Bugün ona katılıyorum. Çok ağırım, sersem ve ıslak. Bunu hemen atlatmalı. Alarm bitti. 5'ten 7'yeydi. Dün gece, 144 tanesi düşmüş.”

17 Eylül 1940'ta evleri bombalanır:

“Bu sabah yüzeeye çıkan sözcükler şunlar; ‘Ne kadar varsa, o kadar yürekliliğe ihtiyacımız var’: Mecklenburg Alanı'nda bütün camlarımızın kırıldığını, tavanların çöktüğünü, tabak çanağımızın paramparça olduğunu öğrendikten sonra. (...) Yine de P.H.'u karalamayı sürdürmekte direndim.”

Yazar, ‘sersemlik’ diye nitelendirdiği, belli aralarla gelip çatan ruh bunalımını atlatıp ya da erteleyip *Pointz Konağı*'na *Perde Arası* kesin başlığını verdiğinde bile kuşkularından tam anlamıyla sıyrılmamıştır. Romanı yayınlamakta bocalar.

Nedenleri ne olabilir? Önce bir çevirmen, sonra da bir yazar (şu andaki sıralama böyle olmalı) kimliğiyle metni okurken, yazarın başlangıçta güttüğü “şiirin ve düzyazının belirgin biçimde tek tek sivrileceği” amacından saptığını ya da caydığını görüyorum. Onun için artık önemli olan kullandığı her ‘form’da benzer cayırtı, cazırtı, vızıltı, vımlı ya da yaygara, şamata, curcuna ya da tantana, debdebe, tumturak aracılığıyla bir keşmekeş bütünlüğü sağlamak. Bastıran İkinci Dünya Savaşı'nın gürültüleri arasında yurtlarını uygarlığın beşiği diye tanımlayan İngilizler başta olmak üzere (roman, ilk bakışta, yalnızca İngiliz okuruna sesleniyor gibi, ülke edebiyatına göndermeleriyle) bütün ülkelerdeki bütün sınıfların çifte standart güden düşün kültür ve yaşam politikalarına acımasız, kişisel eleştirisini yöneltmek; başkaldırmak. Son bir çığlık gibi.

İnsan yapısının tarih öncesinden günümüze kadar süren, olsa olsa farklı kisvelere bürünen barbarlığını, ilkelliğini göz önüne sermek için sözüm ona Shakespeare sever

bir toplumu odağa alıyor Woolf. Mr Oliver., Mrs Swithin ve Isabella, yani yazarın bir ölçüde tuttuğu roman kişileri (hatta Isabella, Woolfun bir yarısıysa, Miss La Trobe öteki yarısıdır diyebiliriz) bile Hamlet ile Macbeth'i birbirine karıştıracak kadar yarı bilgilidirler. Tam anlamıyla donanmışlarsa, Miss La Trobe ve William Dodge gibi, zaten toplumun dışına itilmiş kişilerdir. Yazar, mantığıyla pek tutmasa da 'doğanın vahşi çocuğu' Mrs Manresa ile 'yakışıklı, somurtkan kahraman' Giles'in yarı düzmece doğallıklarına imrenir zaman zaman. Soylu çiftçi Rupert Haines'den sığırtmaç Bond'a uzanan çizgideyse toprak insanlarına duyduğu saygıyı imler.

Woolfun tarih ve bugünle (o günle) giriştiği hesaplaşmada edebiyat düşkünü okurlar, nice evrensel edebiyatçıdan izler bulacaklar. Onların bazen olduğu gibi alıntılanmış, bazen değiştirilmiş dizeleriyle tümcelerine, rastlayacaklar. Çünkü amaç, yalnızca Elizabeth dönemi tiyatro anlayışını, ulusal müsamere estetiğini (!) taşlamak değil; günlük konuşmaların arasına da o oyunların, o manzumelerin gülünç, uyduruk uyaklarıyla vezinleri serpiştirilmiş. Eninde sonunda bu romanı okuyacaklar, bu kitleyi oluşturanlardır, bir de yeni kuşak: Gazeteyi kitap belleyenler. Oysa bu romanın tadını çıkartmak için alıntuların kaynaklarını bilmek, yani iyi bir edebiyat okuru olmak, baş koşul. Ola ki Woolf, daha önce yazdığı romanlara pek benzemeyen bu romanda bile isteye giriştiği bu eğlencenin okurca yanlış anlaşılmasından, uyakların ciddiye alınması olasılığından tedirgindir.

Çeviriye oturduğumda, bizdeki benzer seslerin, sözgelimi 'hececilerin' uyaklarının, onların pastoral manzaralar çizerken kullandıkları sesin işime yarayacağını düşünmüştüm. Ne yazık ki her zaman yaramadı. Y. Kemal ile M. Akif 'ses'i

daha uygun düřtü zaman zaman... Daha yerleşik, daha kök-
lü bir vezin gerekiyordu ne de olsa.

Yazarın *Orlando* adlı yapıtını bu romanda bir seyirlik oyuna dönüştürdüğü, böylelikle Miss La Trobe'da kendi karikatürünü yarattığı görüşü de yaygın.

Yine de bütün bunlardan daha dikkat çekici olan, bir süre sonra kendini bir ırmağa atarak canına kıyacak yazarın, yumuşacık çiçekleri, şenlikli kırlarına karşın hâlâ kaldırılamayacak kadar ağır gelen bir dünyadan söz edişi. Hizmetçilerin havuzda bulunmuş kemiğinden vazgeçemedikleri leydi izlediği... Miss La Trobe'un dipteki suların boğazına kadar yükseldiği duygusuna kapılması...

Dünyanın katlanılmaz ağırlığı, Woolf'un romanlarında sık kullandığı bir tema ama bu romanda savaş patırtısı içinde özel bir yere oturuyor; günümüzde yaşadığımız benzer katlanılmazlıklara bir deniz feneri gibi ışık tutuyor yıllar önceden.

Panther Books'un *Between the Acts*'teki dizgi ve baskı sistemi çok özensiz. Leonard Woolf, giriş (yoksa sunuş mu demeli?) yazısında, yazarın yaşasaydı, romanda büyük değişiklikler yapmayacağı, belki birkaç önemsiz yerini değiştireceği kanısında olduğunu söylüyor. Ben aynı kanıda değilim. Yine de üstünde yeterince işlenmediği izlenimi veren tümceleri değiştirme hakkını kendimde bulamadım. Ölmüş yazarların son kere gözden geçiremedikleri yapıtları bence yayımlanmamalı ama böyle bir girişimde bulunan kişi –o yazarı yakından tanıyan biriyse– gerekli düzeltileri (en azından tümce bozukluklarında) yapmalı. Ben, Mr Woolf'a değil Virginia'ya olan saygımdan düzelti yapmadım da bunun keyifli öcünü oyunlardan birindeki paragöz, tiksiniç leydinin adının ve soyadının baş harflerinin United King-

dom olmasını sağlayarak aldım. Woolf okusaydı, çok hoşlanırdı, eminim.

Çeviride değilse de roman üstüne bilgi edinme aşamasında, Joan Bennett'in *Virginia Woolf, Her art as a Novelist* (Cambridge, At the University Press, 1964) incelemesinden yararlandım.

TOMRIS UYAR

Yaz gecesi idi, onlar da pencereleri bahçeye açılan geniş salonda lağım çukurundan söz ediyorlardı. Belediye, köye su getirmeye söz vermişti ama tutmamıştı sözünü.

Yörenin soylu çiftçisinin karısı Mrs Haines, bataklıkta midesine indirecek bir av görmüş gibi yuvalarından uğramış patlak gözleriyle kaz suratlı kadının teki, yapmacıklı bir sesle, “Tam da böyle bir gecede açılacak konu ya!” dedi.

Sessizlik oldu: Bir inek tıksırdı; kadın da bu boşluktan yararlanıp ne tuhaf diye girdi söze, çocukken ineklerden hiç korkmamıştı, yalnızca atlardan. Ama aslına bakılırsa, pusette gezdirildiği günlerde, koca bir at arabası burnunun dibinden geçmişti. Söze ailesiyle başlayıp koltukta oturan ihtiyara, yüzyıllardır Liskeard dolaylarında yaşadıklarını belirtti. Kilise avlusundaki mezar taşlarına bakmak yeterdi.

Dışarıda, bir kuş kikirdedi. “Bülbül mü?” diye sordu Mrs Haines. Yok canım, bülbüller bu kadar kuzeye çıkmazlardı. Bir gündüz kuşuydu bu, günün cevherinin, öz suyunun tadını çıkarıyor, solucanların, salyangozların, tahıl taneciklerinin – uykusunda bile.

Koltuğunda oturan ihtiyar – Hindistan Genel Valiliği'nden emekli Mr Oliver – yanlış duymadıysa, çukur için Romalılar yolunu seçtiklerini söyledi. Bugün bile uçaktan bakınca, her şeyi açık seçik görebiliyordunuz; Britanyalılardan, Romalılarından, Elizabeth dönemi malikânesinden, ayrıca Napoleon savaşları sırasında buğday ekim alanı olarak seçilen tepede sabandan kalan izleri de.

“Ama unuttuğunuz...” diye atıldı Mrs Haines. Yok canım, o değil. O hatırındaydı ihtiyarın-tam söyleyecekken dışarıdan sesler geldi ve gelini Isa, oğlunun karısı, örgülü saçlarıyla girdi içeri; soluk tavuskuşlarıyla bezenmiş bir sabahlık giymişti. Kendi bildiği suda ilerleyen bir kuğu gibi süzüldü içeri; önü kesilince durdu; odada birilerinin bulunmasına, ışıkların yanmasına şaşıtı. Rahatsızlanan küçük oğlunun başındaydı da, özür diledi. Ne konuşuyorlardı?

“Lağım çukurunu tartışıyorduk,” dedi Mr Oliver.

“Tam da böyle bir gecede açılacak konu ya!” diye haykırdı Mrs Haines ikinci kere.

Acaba o bu konuda ne demişti ya da herhangi bir konuda? Isa, soylu çiftçi Rupert Haines'e çevirdi başını. Onunla bir kere bir kermeste karşılaşmışlardı; bir kere de bir tenis maçında. Isa'nın eline bir fincanla bir raket tutuşturmuştu-hepsi bu. Ama bu adamın yıpranmış yüz çizgilerinden her keresinde gizem duymuştu, suskunluğundansa, tutku. Tenis maçında da kermeste de. Şimdi, üçüncü karşılaşmada daha da ağır yokluyordu bu duygu.

“Aklımda kaldığı kadarıyla, annem...” diye atıldı ihtiyar. Annesinden aklında kalan, çok iriyarı oluşuydu; çay kutusunu kilit altında tuttuğu; ama asıl, kendisine şu odada bir Byron cildi verdiği. En az altmış yıl oluyordu dediğine göre annesi bu odada kendisine Byron'un yapıtlarını armağan edeli. Sustu.

“Gece gibi süzülüyor güzelliğiyle,” dizesini mırıldandı.

Sonra da:

“Demek gezinmek yok artık ay ışığında.”

İsa başını kaldırdı. Sözcüklerin oluşturduğu iki kusursuz halka, kendisiyle Haines’i iki kuğu gibi sürükledi ırmağın akıntısında. Ne var ki Haines’in kar beyazı göğsüne çamurlu yosunlar dolanmıştı; İsa da perdeli ayaklarıyla kocasının, borsa simsarının ağına yakalanmıştı. Üç köşeli koltuğunda otururken, koyu kumral örgüleri omuzlarına sarkmış, uçuk sabahlığının kılıfına yastık gibi tıklımış bedeniyle iki yana sallandı hafifçe.

Mrs Haines ikisini kuşatıp kendisini dışarıda bırakan halkanın farkındaydı. Kiliseden çıkmadan önce orgun son çırpımışının erimesini bekleyen bir dinleyici tavrıyla bekledi. Otomobilde, mısır tarlalarının arasındaki kırmızı vilaya giderken, yolda bitirecekti bu işi, bir ardıç, kelebeğin kanatlarını nasıl didiklerse öyle. Onlara on saniyelik bir süre tanıdıktan sonra ayağa kalktı, durdu, sonra son notanın da eriyip gittiğini duymuşçasına, Mrs Giles Oliver’a uzattı elini.

Ama İsa, Mrs Haines’in kalktığı anda ayağa kalkması gerekirken, oturmayı sürdürdü. Mrs Haines, ateş saçan kaz-gözleriyle ona bakıp yutkunuyordu. “Lütfen Mrs Giles Oliver, varlığını kabul etme nezaketini gösterin bana...” ki zaten zorundaydı İsa; soluk sabahlığı, iki omzuna düşen örgüleriyle sonunda kalktı ister istemez.

Pointz Konağı, bir yaz sabahının erkenci ışığında büyük bir yapı gibi görünürdü. Turizm rehberlerinde adı geçen malikânelerden değildi. Gösterişi yoktu. Yine de –ne yazık ki çayırın ta dibine gömülmüş– setteki ağaçlarla örtülmüş, gri çatılı, kanadı iki yana dik açılarla açılan bu beyazımsı ev, yukarıdaki ekin kargalarının yuvalarına doğru kıvrılan dumanıyla, yaşanılabilir bir evdi. Yoldan arabayla ge-

çenler, “Bir gün satışa çıkarılacak mı acaba?” diye sorarlardı birbirlerine. Şoföre de, “Kim oturuyor burada?” sorusunu yöneltirlerdi.

Şoför bilmezdi ki. Burayı yüzyılı aşkın bir süre önce satın alan Oliverlar’ın, Waringler, Elveyler, Manneringler ya da Burnetlerle, kendi aralarında evlenmiş, ölümlerinde de kilisenin duvarı dibinde sarmaşıklar gibi iç içe yatan köklü ailelerle bir ilintileri yoktu.

Topu topu yüz yirmi yıldır buradaydılar onlar. Yine de ana merdivenden çıkıldığında –arka tarafa hizmetçilerin kullandığı dar bir merdiven daha vardı– bir portre çarpardı göze. Tam yarı yolda, önce sarı bir brokar kıvrımı belirirdi, en üst kata varırken de pudralı, küçük bir yüz ve incilerle tutturulmuş şatafatlı bir türban açığa çıkardı: Ailenin soylu ninelerinden biri. Koridora altı yedi yatak odası açılıyordu. Uşak, asker kökenliydi; leydilerden birinin nedimesiyile evlenmişti; cam bir mahfazada, Waterloo Savaşı sırasında atılan bir kurşunu sektirmiş saat duruyordu.

Sabahın erken saatleriydi. Çimenler çiyile kaplıydı. Kilisenin çanı sekiz kere çaldı. Mrs Swithin, perdeleri açtı yatak odasında, soluk beyaz kumaşın yeşil astarı dışarıdan ne güzel bir renkle vuruyordu cama. İhtiyar elleriyle perdenin çubuğuna asılırken durdu bir an: Mr Oliver’ın kız kardeşi; artık dul. Hep kendine ayrı bir ev kurmak istemişti; Kensington mu olur, Kew mu olur, yeter ki bahçe keyfini yaşayabilsin. Yine de yaz boyunca burada kalmıştı; kış gelip de camları buğulandırdığında, hendekleri ölü yapraklarla doldurduğunda tıka basa, “Bart,” demişti, “sence neden bu evi çukura yerleştirmişler, cephesi kuzeye açık üstelik?” “Besselli doğadan korunabilmek için,” diye yanıtlamıştı ağabeyi. “Aile faytonunu çamurda sürebilmek için dört at gerekmiyor muydu?” Sonra da kız kardeşine on sekizinci yüzyılın o korkunç kışının dillere destan hikâyesini anlatmıştı;